

MEDŽIAGA KLASĖS VALANDĖLEI PREKYBOS ŽMONĖMIS PREVENCIJOS TEMA

Prieš važiuodamas – žinok...

Uždavinys 9–12 klasei

Mokiniai, žiūrėdami prevencinius filmus apie prekybą žmonėmis, atlikdami užduotis, diskutuodami, įgis arba praplės žinias apie prekybos žmonėmis formą – išnaudojimą darbe.

Priemonės

Prisijungimo nuoroda į užsiėmimą, 2 videofilmukai, situacija

Darbo formos

Videofilmo peržiūra, diskusija, situacijos analizė, grupinis darbas

Aprašymas

1. Užsiėmimo pristatymo planas (3 min.)
2. Filmuko „Prieš važiuodamas – žinok...“ pristatymas (2 min.)
3. Diskusija (15 min.)
4. Situacijos pristatymas ir analizė (esant poreikiui)
5. Filmuko „Prieš važiuodamas – žinok...“ peržiūra (1,15 min.)
6. Refleksija (5 min.)

Teorinei daliai

Medžiaga mokytojui

Prekyba žmonėmis ir šiuolaikinė vergovė yra laikoma pasaulyje labiausiai paplitusiu nusikaltimu, nuo kurio kasdien kenčia milijonai vyrų, moterų ir vaikų. Išnaudojimas darbe yra bene dažniausia Lietuvos gyventojus paveikianti prekybos žmonėmis forma, ir žmonės jos dažnai neatpažįsta. Lietuva laikoma didelės migracijos šalimi, o žmonės, ieškantys geresnių ekonominių sąlygų, tampa pažeidžiami ir dažnai rizikuoja tapti prekybos žmonėmis ar išnaudojimo darbe aukomis. Neretai žmonės susigundo geresnio gyvenimo pažadais, tačiau galiausiai būna verčiami dirbti nenormuotas valandas už nedidelį atlyginimą ir gyventi perpildytuose būstuose antisanitarinėmis sąlygomis. Daugiausia išnaudojami asmenys, dirbantys maisto perdirbimo, statybų ir žemės ūkio srityse. Taip pat paplitęs ir buitinis išnaudojimas. Dažniausiai vykstama į Jungtinę Karalystę, Vokietiją ir Šiaurės Europos šalis.

Jungtinėje Karalystėje veikianti organizacija „Stop the traffik“, bendradarbiaudama su Jungtinės Karalystės ambasada Vilniuje, 2019 m. vasarą Lietuvoje vykdė viešinimo kampaniją „**Know before you go**“ (liet. „Prieš važiuodamas – žinok“), jos metu buvo parengti videofilmukai, kuriuose pavaizduota prekybos žmonėmis situacija („[Prieš važiuodamas – žinok I](#)“)

ir pateikiami patarimai, į ką svarbu atkreipti dėmesį prieš išvykstant dirbti į užsienį, kad netaptum prekybos žmonėmis auka („[Prieš važiuodamas – žinok 2](#)“).

Rekomendacijos dėl videofilmukų pristatymo

Siūlome pirmiausia peržiūrėti 1 filmuką („[Prieš važiuodamas – žinok 1](#)“). Filmukų autoriai ir kampanijos organizatoriai prašo, kad mokiniai, peržiūrėję šį filmuką (arba – abu filmukus iš karto) užpildytų trumpą klausimyną:

Kokia buvo pagrindinė filmuko žinutė?

- Jūs neturėtumėte priimti jokių darbo užsienyje pasiūlymų, tai yra pernelyg rizikinga
- Prieš priimdami darbo užsienyje pasiūlymą, turėtumėte užduoti klausimus, sužinoti daugiau informacijos ir, jei reikia, kreiptis pagalbos
- Visada turėtumėte priimti darbo, kuri draugas rekomendavo, pasiūlymą užsienyje, tai – puiki galimybė
- Kita

Ar manote, kad šis filmukas buvo naudingas?

- Taip
- Ne
- Nežinau

Jei atsakėte „taip“, kuo tai buvo naudinga?

Ateityje, jei jums ar kažkam iš jūsų pažįstamų būtų pasiūlyta dirbti užsienyje, ar darytumėte ką nors kitaip?

- Taip (pateikite pavyzdį)
- Ne (pakomentuokite)

Pažiūrėjus filmuką ir užpildžius klausimyną, rekomenduojame su mokiniais jį aptarti. Galima aptarti su visa grupe iš karto arba suskirstyti vaikus į mažesnes grupėles ir padalyti klausimus, kuriuos turi aptarti kiekviena grupelė.

Galimi klausimai diskusijai:

- Koks įspūdis, kokios mintys ar jausmai kilo žiūrint filmuką?
- Ar esate girdėję apie panašias situacijas (kuomet nukenčia žmonės, išvykę dirbti į užsienį)?
- Kaip, jūsų manymu, būtų galima išvengti apgaulės išvykus dirbti į užsienį?
- Kaip elgtis pakliuvus į prekiautojų žmonėmis pinkles? Kur kreiptis? Kas galėtų padėti ištrūkti?

Diskusijos metu svarbu ne tik išklausti mokinius, bet ir išskirti bei pabrėžti tinkamus atsakymus, juos patikslinti ir papildyti, taip suteikiant mokiniams svarbios informacijos prekybos žmonėmis prevencijos tema. Ekspertai nurodo, kad vienas svarbiausių prekybos žmonėmis prevencijos veiksnių – švietimas, tad svarbu mokyti vaikus atpažinti galimos rizikos ženklus, tinkamai reaguoti, saugiai elgtis. Būtina griauti stereotipą, neva tik naivūs arba mažiau išsilavinę asmenys tampa prekybos žmonėmis aukomis. Svarbu informuoti ir apie subtilesnes išnaudojimo formas, taip didinant supratimą ir sąmoningumą. Taip pat reikia stengtis, kad kalbėti apie savo patirtis ir kreiptis pagalbos taptų įprasta praktika (ypač tarp vaikinių, vyrų).

2 filmukas („[Prieš važiuodamas – žinok 2](#)“): jį galima rodyti iškart po pirmojo ir klausimą pildyti iškart po peržiūros. Arba – rodyti jau po diskusijos. Atkreipiame dėmesį, kad kai kurie filmuke minimi dalykai mokiniams gali būti neaiškūs, ir jie gali norėti sužinoti apie tai daugiau, pvz., apie „nulines“ darbo sutartis: sutartis, kuriose nenumatoma jokia darbo laiko norma. Gali būti, kad ne į visus mokinių klausimus žinosite aiškų atsakymą – tuomet reiktų jiems pažadėti atsakyti vėliau ir nepamiršti to padaryti.

Naudingos nuorodos:

1. NOU („Ne užkibk, o užsidirbk“) – tai prekybos žmonėms prevencijai skirta informacinio pobūdžio priemonė, sukurta mokytojams ir mokiniams, bet taip pat gali būti naudojama ir švietimo pagalbos specialistų, dirbančių prekybos žmonėms prevencijos srityje. Mobilioji aplikacija sudaryta iš 3 dalių: **preveninės informacijos** paauglių ir jaunuolių švietimui apie prekybos žmonėms reiškinį; **simuliacinio žaidimo** mokiniams nuo 14 metų, pateikto remiantis realiomis situacijomis, kaip dažniausiai patenkama į prekybos žmonėms pinkles ieškant darbo; **Lietuvoje ir užsienyje veikiančių institucijų, įstaigų ir organizacijų kontaktų**, kuriais naudodamiesi nukentėjusieji nuo prekybos žmonėms gali rasti pagalbą – sužinoti, kur kreiptis, patekus į prekybos žmonėms pinkles. <https://www.nsa.smm.lt/2020/11/04/skurta-mobilioji-programele-nou-skirta-prekybos-zmonemis-prevencijai-kvieciame-parsisiusti-ir-isbandyti/>
2. <https://www.stophetraffik.org/> filmukus platinančios, prekybos žmonėms prevencijos srityje dirbančios organizacijos interneto svetainė
3. www.prekybazmonemis.lt informacija apie prekybos žmonėms formas, prevenciją
4. <http://prekybazmonemis.lt/preveninis-filmas/> filmas prekybos žmonėms prevencijos tema
5. Programėlė the STOP APP, skirta pranešti apie įtariamus ar žinomus prekybos žmonėms atvejus <https://www.stophetraffik.org/stopapp/>

Naudingos sąvokos:

SAVĖS PAŽINIMAS

SVAJONĖ – Apie kokią profesiją svajojate? Kokia veikla norėtumėte užsiimti?

MINTYS – Kaip įsivaizduojate save ateityje? Kuo tikrai nenorėtumėte užsiimti?

POMĖGIAI – Ką labiausiai mėgstate veikti laisvalaikiu? Kas jums įdomu? Kokia veikla jus labiausiai erzina ir nepatinka?

NORAI – Kuo norėtumėte tapti baigę mokyklą?

VERTYBĖS – Kokius turite prioritetus? Ką labiausiai vertinate bendraudami su draugais, mokydamiesi, dirbdami?

GALIMYBĖS – Kas geriausiai sekasi moksluose ir kitoje veikloje? Kokie dalykai ir darbai pavyksta? Ką gerai mokate ir sugebate? Ką žinote apie profesijų pasaulį?

Papildoma medžiaga užsiėmimui

Didelis išnaudojimas darbe ir teisė

Su dideliu išnaudojimu darbe susiduria tiek ES, tiek ne ES piliečiai. ES pagrindinių teisių chartijos 31 straipsnyje nustatyta teisė į tinkamas ir teisingas darbo sąlygas taikoma ir ES piliečiams, ir trečiųjų šalių piliečiams, nepaisant to, ar darbuotojas atitinkamoje šalyje gyvena teisėtai.

Didelis išnaudojimas darbe reiškia bet kokią išnaudojimą, kuris laikomas nusikaltimu pagal ES valstybės narės, kurioje darbuotojai yra išnaudojami, teisės aktus.

Didelį išnaudojimą darbe ne visada lemia prekyba žmonėmis; tai tam tikri neteisėtai atliekami veiksmai siekiant išnaudoti. Be to, tokio išnaudojimo aukos nebūtinai yra verčiamos dirbti; jos yra tokio išnaudojimo aukos dėl to, kad jų darbo patirtis yra susijusi su sąlygomis, kurios visiškai neatitinka tų, kurios gali būti vertinamos kaip priimtinos pagal įstatymą.

Išnaudojimas darbe apima veiksmus nuo didelio išnaudojimo (tokio kaip vergovė) iki veiksmų, kurie nėra tokie sunkūs, kad juos būtų galima vertinti kaip didelį išnaudojimą darbe ir nusikalstamą veiką. Be to, didelis išnaudojimas darbe apima ir Sankcijų darbdaviams direktyvos (2009/52/EB) 9 straipsnio 1 dalyje nurodytas aplinkybes, kai teisėto statuso neturintis darbuotojas yra įdarbinamas „ypatingai išnaudojamo darbo sąlygomis“. Pagal direktyvos 2 straipsnį, tai sąlygos, „kai yra labai didelė disproporcija, palyginti su teisėtai dirbančių darbuotojų darbo sąlygomis, ir kai jos, pavyzdžiui, daro poveikį darbuotojų sveikatai bei saugai ir yra nesuderinamos su žmogaus orumu“. Ši formuluotė grindžiama ES pagrindinių teisių chartijos 31 straipsniu, kuriame numatyta, kad darbuotojai turi teisę į saugias, jų sveikatą ir orumą atitinkančias darbo sąlygas. Kitaip tariant, didelis išnaudojimas darbe yra darbo aplinkybės, kai labai nukrypstama nuo darbo teisės aktuose ir kitose teisinėse nuostatose apibrėžtų įprastų – tinkamų ir teisingų – darbo sąlygų, susijusių su atlygiu, darbo valandomis, atostogomis, sveikata bei sauga ir padoriu bei pagarbiu elgesiu su darbuotojais.

Situacija aptarimui. Siūlome žemiau aprašytą situaciją pateikti ekrane ir trumpai paaiškinti, kas čia įvyko. Toliau rekomenduojame klausti mokinių, kaip ši situacija galėtų būti išspręsta ir kokiomis priemonėmis. Diskusijos pabaigoje pateikti parašytą situacijos atomazgą.

Pora iš Bulgarijos dirbo vaisių ir daržovių derliaus nuėmimo darbus viename Prancūzijos ūkyje. Jie buvo komanduoti bulgarų darbdavio ir teisėtai įsidarbino pagal jų gimtąją kalbą sudarytą darbo sutartį; be to, jie turėjo teisę gyventi ir dirbti Prancūzijoje. Tačiau jie pateko į itin išnaudojamo darbo ir gyvenimo sąlygas: jiems buvo sumokėta tik už šešias savaites, nepaisant to, kad jie penkis mėnesius dirbo po 15–16 valandų per parą. Jų grįžtamojo skrydžio bilietai kaina taip pat buvo išskaičiuota iš jų darbo užmokesčio.

Situacijos atomazga. Pora apie savo atvejį pranešė Nacionalinei kovos su prekyba žmonėmis komisijai, kuri paprašė Kovos su organizuotu nusikalstamumu centrinio biuro vietos skyriaus išnagrinėti bulgarų darbdavio vykdytą išnaudojimą darbe ir tokiam išnaudojimui užkirsti kelią ateityje.

Daugiau informacijos apie problematiką:

[Didelis išnaudojimas darbe. Darbuotojai, kurie persikelia iš vienos ES valstybės narės į kitą arba atvyksta į Europos Sąjungą – Santrauka \(europa.eu\)](#)

Rengėjai:

Nacionalinės švietimo agentūros švietimo pagalbos departamento vaiko emocinės gerovės skyrius

Projekto „Pedagogų ir švietimo pagalbos specialistų kvalifikacijos tobulinimas“ (Nr. 09.2.2-ESFA-V-707-02-0001) metodininkė Virginija Ratiukienė